

1. Γεωγραφικός και τοπογραφικός χάρτης της περιοχής της Εύβοιας.

Η ΛΙΘΟΤΕΧΝΙΑ ΤΩΝ ΧΕΙΡΟΠΕΛΕΚΕΩΝ τῆς ΝΕΑΣ ΑΡΤΑΚΗΣ ΕΥΒΟΙΑΣ

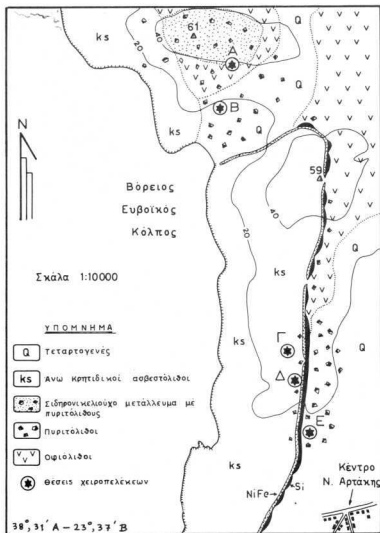
Τό 1977, στήν περιοχή τῆς Νέας Ἀρτάκης ἄνακαλύφθηκαν, τυχαῖα, ἴχνη τῆς λίθινης ἐποχῆς. Ἀπό τά στοιχεῖα πού μελετήθηκαν τήν τελευταία πενταετία στή θέση αὐτή, δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία πώς στό νησί τῆς Εὐβοίας ὑπῆρξε συνεχῆ σειρά παλαιολιθικῶν πολιτισμῶν. Στήν Ἑλλάδα, ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι συμβαίνει σέ ἄλλες χώρες, οἱ ἐργασίες πού ἀφοροῦν τήν ἀπώτερη προϊστορία εἶναι περιορισμένες. Μία σύντομη ἀνάλυση τῆς λιθοτεχνίας τῶν χειροπελέκων ἐρχεται νά δώσει μερικά ἐπί πλέον στοιχεῖα γιά τήν Παλαιολιθική ἐποχή, τήν πιο μακρόχρονη καί ἰδιαίτερα σημαντική περίοδο τῆς ἑλληνικῆς προϊστορίας.

Εὐη Σαραντέα-Μίχα

Φαρμακοποιός, κάτοχος ἰδιωτικῆς συλλογῆς προϊστορικῶν ἐργαλείων.

Surrendra-Kumar Mishra

B.Sc. (Zool.), M.Sc. (Anth.) Dr. Arch. (ASI), Senior Research Anthropologist (India).

2. Σχηματικός γεωλογικός χάρτης της Νέας 'Αρτάκης. Α, Β, Γ, Δ και Ε θέσεις χειροπελέκων.

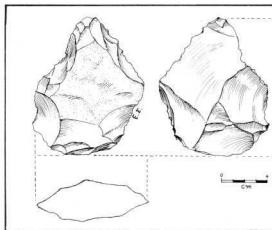

3. Νέα 'Αρτάκη. Παλαιολιθική θέση Β. Στους σωρούς από τις πέτρες που πέσαν οι αγρότες στην άκρη του χωραφιού αυτού, βρέθηκαν χειροπελέκες και άλλα εργαλεία της Κατω Παλαιολιθικής εποχής.

Από διάφορες θέσεις της Νέας 'Αρτάκης συλλέχθηκαν συνολικά 3.500 πέτρινα εργαλεία, από την Εψη Σαραντά - Μίχα. Τα εύρηματα ταξινομούνται σε όλες τις περιόδους της Λίθινης εποχής: Παλαιολιθική, Μεσολιθική και Νεολιθική. Κατατάσσονται τυποτεχνολογικά σε ξεχωριστές λιθοτεχνίες και χρονολογικά σε διαφορετικούς πολιτισμούς. Ίχνη λιθοτεχνίας χειροπελέκων βρέθηκαν μέχρι στιγμής, σε πέντε παλαιολιθικές θέσεις. Αν και κάθε τύπος εργαλείου είναι αρκετά περιορισμένος σε αριθμό, εν τούτοις δεν υπάρχει σημαντική άπουσία στη συνέχεια των παλαιολιθικών πολιτισμών της περιοχής.

Πέτρινα εργαλεία βρέθηκαν σε οργανωμένα χωράφια, σε χέρρες περιοχές, στα θράχια της ακτής, στους χωματόδρομους και ανάμεσα στις οικοδομές και τις αυλές των σπιτιών. Την τελευταία δεκαετία η οικιακή επέκταση της Νέας 'Αρτάκης προς τα βορεινά καλύπτει όλοένα και περισσότερο τις προϊστορικές θέσεις.

Παλαιολιθικά εύρηματα στο νησί της Εύβοιας είχαν εντοπιστεί 1) στις Ροθιές, σε μιά μέση παλαιολιθική θέση, 2) στην 'Αγκάλη, δύο εργαλεία μέσης παλαιολιθικής (T.H. Sackett, 1967, σ. 45-48) και 3) στην Κήρινθο, άλλα δύο πυριτολιθικά εργαλεία επίσης μέσης παλαιολιθικής εποχής (S.A. Hood, B.S.A., 1966, σ. 45). Στη Νέα 'Αρτάκη είχαν συλλεχτεί νεολιθικά εργαλεία οψιδιανού από τον Α. Σάμψων τό 1974, κατά τόν οποίο στην Εύβοια «τά παλαιολιθικά λείψανα είναι σποραδικά και μέχρι στιγμής αβέβαια» (1977). Οι έργασίες στη

4. Χειροπελέκες αρ. 7, 13, 14 σε τρεις όψεις και τομή.

Νέα 'Αρτάκη απέδειξαν πώς ύψηξε μια συνεχής σειρά παλαιολιθικών πολιτισμών.

Ήν αποκοπή του έντοπιστηκαν τα προϊστορικά ιχνη απελευθερία από χρημλοφού με ημο ανάγκυρο (εικ. 1). Στη θόραη Νέα Άρτάκη αθωνού οι πυριτόλιθοι πού συνδένονται με την Κενομόνη επίκληση 'Η στρωματογραφία της περιοχής έχει ως έξης: α) Άνω κρητιδικό ασβεστόλιθο. β) Κάτω από τούτο ασβεστόλιθος ύπαρχη οδοντοκλειούχο στρώμα. γ) Κάτω από τή οδοντοκλειούχο θροσκειτα κατά τόπους στρώμα πυριτόλιθων. δ) Άκολουθούν οφιόλιθοι.

Ο πυριτόλιθος της περιοχής είναι καστανοκόκκινος, σμυγνήτης, άνεθκτικός, με βαθμό σκληρότητας περίπου 7 (δείγματα του από τις θέσεις Β και Ε έδειξαν περιεκτικότητα σε SiO_2 87,3% και 90,6% αντίστοιχα). Έχει διαπιστωθεί πώς οι άνθρωποι των παλαιολιθικών κυρίως χρόνων προτιμούσαν να εργάζονται κοντά σε κοιτάσματα καλής ποιότητας πυριτόλιθου, άφοψ από αυτήν την πέτρα κατασκευάζαν πολλά από τα εργαλεία τους. Οι θέσεις της Νέας Άρτάκης, πού στην επιφάνεια τους έμφανίζονται τούτο τ στρώμα του πυριτόλιθου (εικ. 2) ήταν εξααιρετικά πρόσφορες για μία τέτοια εκμετάλλευση. Κοντά στις πυριτολιθικές φλέβες ή έπάνω σ' αυτές θρέθηκαν πυρήνες και απολείψματα από την έπεξεργασία της πέτρας, σφυριά και πολλές εκατοντάδες τελειοποιημένα ή άτελη εργαλεία από όλες τις περιόδους της παλαιολιθικής έποχής (Ε. Σαραντέα-Μίχα, 1980). Οι θέσεις Α, Β και Ε έχουν οργυωθεί. Τα μεγαλύτερα κομμάτια πυριτόλιθων πού ύπτηχαν στα χωράφια των τόπων αυτών οι άγρότες τα πετούσαν στις άκρες, γιατί τούς έμπούσαν στην καλλιέργεια. Στους πέτρινους λάρους πού σχηματίστηκαν έξω από τα χωράφια, θρέθηκαν πολλοί από τούς χειροπελέκεις μαζί με άλλα μεγάλα εργαλεία και πυρήνες (εικ. 3). Οι θέσεις Γ και Δ θροσκονται σε περιοχή με άνω κρητιδικούς ασβεστόλιθους, πού είναι οκεπανώδη, κατά τόπους, με έρυθρά γή (terra rossa). Τα εργαλεία πού θρέθηκαν εκεί δέν είχαν ύποστει μετατόπιση από καλλιέργεια.

Οι κλιματολογικές συνθήκες της περιοχής, στη διάρκεια των διακυμάνσεων του Πλειστοκαινου, ήταν ήπιες ως ψυχρές, εξαιτίας τού χρημλού ύψόμετρο, κατάλληλης για την εγκατάσταση τού ανθρώπου της Παλαιολιθικής περιόδου σε τούτα τα μέρη.

Είναι παραδοτικό πώς ή Β.Α. Μεσόγειος, στην όσηια τού νησι άνηκει, πρέπει να είχε χλωρίδα περίπου σάν τη σημερινή. Στη διάρκεια της τελευταίας περιόδου των παγετινών (Wurm) — πού άντιπροσωπεύει τις συνθήκες της μεγαλύτερης εξάπλωσης των πάγων και πολλών θροσχωτώσεων — τού νησι της Εύβοιας άνηκει σε εύκρατη ζώνη θλάτσησης. Άκολουθήρη μία μεταπαγετωδούς έποχής χλωρίδα, πού πριν τών άγροτικό οικισμό (8000 - 5000 μ.Χ.), είχε δασή ύποτροπικό, άειθαλή και κωνοφόρα, τροπικούς θόμους και άγάρθια (Κ.Υ. Butzer, 1970). Προς τούτο παρόν δέν ύπάρχουν εδών μαρτυρίες ύπολειμμάτων πλειστοκαινικής πανίδας (με εξαίρεση λίγα όστρακα), και γι' αυτό παίρνουμε ύπόψη στοιχεία από περιοχές πού άνήκουν στην ίδια ζώνη πανίδας. Τα περισσότερα είδη της έχουν πιθανώς εκλείψει σήμερα. Ύπτηχαν διάφοροι τύποι χορτοφάγων, σαρκοφάγων, άρτιοδάκτυλων, τρωκτικών, κυνιδών κλπ. (όηλ.: άρκοειδεις άγριοχοίροι, έλεφαντες, άλεπουδοί, ρινόκεροι, κατοικίες, πρόβατα, ελάφια, άλοια, γαιούδρια, βοσειδή κλπ.), όπως έπίσης και διάφορα είδη πουλιών, έρπετων, άμφιβίων και πολλών άλλων μικρών ζώων (S.K. Mishra, 1982). Πέτρινα εργαλεία — όμοιων τύπων με της Νέας Άρτάκης — έχουν θρεθεί μαζί με άντικείμενα χροσης τους, όηλαδή ύπολείματα ζώων και φυτών. Μάς έπιτρέπεται έπομένως να πιστεύουμε πώς οι πληθυσμοί ήταν παμφάγοι.

Οι χειροπελέκεις πού έχουν συλλεχτεί είναι κατασκευασμένοι από πυρήνες ή από φολίδες (flakes).

Τα σχήματά τους ποικίλλουν από άτυπικά (atypical) σε άχλαδόσχημα, φυλλόσχημα, καρδιάσχημα, έπιμήκη, ώσειδη κλπ. 'Η πλάγια άκμή άλλοτε είναι εύθεια και άλλοτε έχει σχήμα «S» ή «Z».

'Η χρονολογική ταξινόμησή τους προσδιορίζεται γενικά από τα τυποτεχνολογικά δεδομένα.

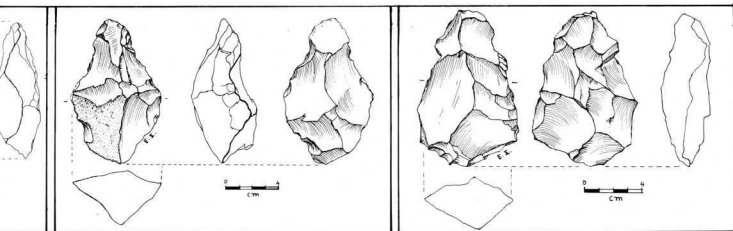
Χαρακτηριστικά σημάδια χροσης παρατηρούνται στις άκμές και στα άκρα των εργαλείων. Ύδιατερα καταφανή είναι τα σημάδια σε μερικούς χειροπελέκεις (όπως στους άρ. 2,4,5,6,7,9,12,13,16,19,22 και 23). Συ-

μπεραίνεται έπομένως πώς στις λατομικές θέσεις της Νέας Άρτάκης οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής έποχής όχι μόνο έφτιαξαν άλλα και χρησιμοποούσαν επί τόπου τα εργαλεία τους.

Το κατάλληλο κλίμα και ή ύπαρη πρώτης ύλης και τροφής πρέπει να ήταν οι κύριες αίτιες έλεσης των παλαιολιθικών πληθυσμών σ' αυτή την εύφορη ζώνη της Έλλαδικής περιοχής. Περιοδικά ή Εύβοια αποτελούσε μέρος της κυρίας Έλλάδας, σε αντίθεση με την τωρινή νησιωτική της μορφή. Τα εργαλεία πού άνακαλύφθηκαν στη Νέα Άρτάκη έχουν κτυπητές όμοιότητες με εργαλεία γειτονικών περιοχών, έντότοις παρουσιάζουν και μερικά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, πού μάς άναγκάζουν να πιστεύουμε πώς έχουν μία τοπική προέλευση και εξέλιξη. Προς τούτο παρόν, τα χαρακτηρίζουμε σάν «Ευβοϊκού τύπου» μιάς σειράς παλαιολιθικών πολιτισμών πού μόλις άποκαλύπτεται στών Έλλαδικό χώρο.

Εύχαριστούμε θερμά τόν γεωλόγο κ. Κάστα Μαγκλάρα, ειδικό στη γεωλογία της περιοχής, για τις πολύτιμες συμβουλές του, και τόν χημικό κ. Μιχάλη Χαασή για την άνάλυση των δειγμάτων πυριτολιθου στα εργαστήρια Λάρκο, Νέας Άρτάκης.

Φωτογρ. από τη συλλογή της Ε. Σαραντέα - Μίχα

5. Παλαιολιθικό χειροπελέκει από τη Νέα Άρτακη Εύβοιας.

Βιβλιογραφία

N.Δ. ΑΛΜΠΙΑΝΑΚΗΣ, Τό Νικελιούχα Σιδηρομεταλλεύματα Λοκρίδος και Εύβοιας. "Εκδοση Πανεπιστημίου Αθηνών (1970).
 K.W. BUTZER, «The natural Early Post-glacial environment», The Cambridge Ancient History, vol. I, parts I and II (1970).
 S.I. DAKARIS - E.S. HIGGS - R.W. HEY, «The climate, environment and industries of Stone Age Greece», Part I, Proceedings of the Prehistoric Society, vol. 30 (1964), 199-244.
 E.S. HIGGS, C. VITA FINZI, «The climate Environment and Industries of Stone Age Greece», Part II, Proceedings of the Prehistoric Society, vol. 32 (1966), 1-29.
 D.L. LINTON - F. MOSELEY, «Origins of the modern seas, rivers and mountains», The Cambridge Ancient History, vol. I, part V (1970), 28.
 S.K. MISHTRA, «The Cave of Petralona and its significance», Thessaloniki Register, No. 8, Feb. 23rd issue (1982).
 T.H. SACKETT - V. HANKEY - R.J. HOWELL - T.W. JACOBSEN - M.R. POFHAM, «Prehistoric Euboea: Contributions towards a survey», B.S.A. 61 (1966), 83-86 (1967).
 Α. ΣΑΜΨΩΝ, «Εκ της Προϊστορικής Εύβοιας», Εκδόσεις των Αρχαιολογικών Χρονικών (1974).
 Α. ΣΑΜΨΩΝ, «Ανασκαφή στὸν Προϊστορικό οικισμό τῆς Βάρκος Παχνῶν Εύβοιας», Αρχαία Εύβοϊκῶν Μελετῶν (1977).
 Ε. ΣΑΡΑΝΤΕΑ-ΜΙΧΑ, «Έργαλεία ἀπὸ τῆ παλαιολιθικῆ λατομεία - ἐργαστήρια τῆς Νέας Άρτακης», Αρχαιολογικά Ανάλεκτα ἐξ Ἀθηνῶν, τ. XIII, τεύχος 1 (1980).
 S.S. WEINBERG «The Stone Age in Aegean», The Cambridge Ancient History, vol. I, No. 1 (1970), 557.

The Hand-axe Industry of Nea-Artaki in Euboea

Nea Artaki, a sea-side village of the island of Euboea, Greece has given sufficient amount of evidences for different culture sequences of Stone-Age Greece. The favourable climate along with the suitable Biotic and Abiotic components of nature had forced the then populations to adopt a certain kind of technological know-how to acquire mastery over the stone-flints, available in the area. They manufactured a many types from which the hand-axes mainly covered the time of middle Pleistocene in a considerable manner. The twenty-four hand-axes recovered from this area up-to-date show different types of typotechnological attributes with varying shapes and sizes. But, mostly basing on their technological and statistical verifications they are classified into three chronological series as: Early-Lower Palaeolithic, Late-Lower Palaeolithic and Early-Middle Palaeolithic.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΧΕΙΡΟΠΕΛΕΚΕΩΝ ΝΕΑΣ ΑΡΤΑΚΗΣ ΕΥΒΟΙΑΣ

Αριθμ. εργαλείου	Έτος που βρέθηκε	Θέση	Υλικό, §	Διαστάσεις σε cm				Δείκτες %			Τεχνική	Σχήμα	Πιθανή χρονολόγηση
				Μήκος	πλάτος	πάχος	πλ/μ	πχ/πλ	πχ/μ				
1.	1982	Ε	Πυρτόλιθος Π	15,3	11,4	6,1	74,5	53,5	39,8	Άμεση κρούση	Καρδιόσχημο	Πρώτη Κάτω Παλαιολιθική	
2.	1980	Β	" Π	13,8	8,3	6,5	60,1	78,3	47,1	"	Έλλειπτικό	"	
3.	1979	Ε	" Π	14,9	9,3	7,3	62,4	78,4	48,9	"	Άτυπο	"	
4.	1980	Β	" Π	15,9	9,8	6,8	61,6	69,3	42,7	"	Επιμηκες	"	
5.	1980	Ε	" Π	15,8	7,0	4,8	44,3	68,5	30,3	"	Αιχμηρό	"	
6.	1979	Ε	" Π	11,12,1	10,8	7,6	"	70,3	"	"	Τριγωνικό (οπισμό)	"	
7.	1980	Ε	" Φ	12,1	10,3	3,8	85,1	36,8	31,4	"	Άχλοδόσχημο	"	
8.	1981	Α	" Π	12,2	8,0	7,2	65,5	90,0	59,0	"	Καρδιόσχημο	"	
9.	1982	Ε	" Π	12,9	8,1	5,5	42,6	67,9	42,6	"	Άτυπο	"	
10.	1980	Ε	" Π	10,7	8	5,9	74,7	74,7	55,1	Έξοντιητική απόσπλιση με άμεση κρούση	Άτυπο Ωοειδές	Υστερη Κάτω Παλαιολιθική	
11.	1980	Β	" Π	10,3	7,2	4,4	69,90	61,1	42,7	"	Καρδιόσχημο	"	
12.	1979	Ε	" Π	10,0	6,5	4,4	65,0	67,6	44,0	"	Άτυπο	"	
13.	1981	Α	" Π	10,9	7,6	5,3	69,7	69,7	48,6	"	"	"	
14.	1981	Α	" Π	10,5	7,1	3,4	67,6	48,8	32,3	"	Τριγωνικό	"	
15.	1981	Β	" Φ	9,3	7,5	4,1	80,6	54,6	44,08	"	Άτυπο	"	
16.	1978	Δ	" Φ	9,0	6,1	4,0	67,7	65,5	44,4	"	Άμυγδαλόσχημο	"	
17.	1980	Β	" Φ	9,2	6,4	3,1	69,5	48,4	33,6	"	"	"	
18.	1980	Β	" Φ	8,8	5,4	2,3	61,3	42,5	26,1	"	Φυλλόσχημο	"	
19.	1978	Γ	" Π	6,7	5,0	3,6	74,6	72,0	53,7	Κανονική δευτερογενής επεξεργασία	Ωοειδές	Πρώτη Μέση Παλαιολιθική	
20.	1980	Β	" Φ	6,6	4,8	3,6	72,7	75,0	54,5	"	"	"	
21.	1980	Β	" Φ	6,3	4,3	3,0	68,2	69,7	47,6	"	"	"	
22.	1980	Β	" Φ	6,8	6	2,7	88,2	45	39,7	Κυλινδρικό σφαιρ	"	"	
23.	1980	Ε	" Φ	7,8	6,6	3,0	84,6	45,4	38,4	"	"	"	
24.	1980	Β	" Φ	6,3	5,6	2,6	88,8	64,4	41,2	"	"	"	